

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**НАУКОВІ СТУДІЇ
ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ**

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

Засновано в 1995 році

Випуск 27 (30)

Київ 2011

УДК 32:159.9 (082)
ББК 88.5 я 43
Н 34

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
(протокол № 8/11 від 25 серпня 2011 р.)

Редакційна рада:

М. М. Слюсаревський (голова, м. Київ),
В. Г. Кремень (м. Київ), *С. Д. Максименко* (м. Київ),
Р. Клуве (м. Гамбург, ФРН), *Л. Е. Орбан-Лембрик* (м. Івано-
Франківськ), *Т. С. Яценко* (м. Ялта)

Редакційна колегія:

Т. М. Титаренко – д-р психол. наук (голова);
В. О. Васютинський, *П. П. Горностаї*, *В. П. Казміренко*,
В. О. Татенко, *Н. В. Хазратова* – доктори психол. наук;
О. А. Донченко – д-р соціол. наук;
Л. А. Найдьонова – канд. психол. наук (заст. голови);
П. Д. Фролов – канд. психол. наук

Постановою Президії ВАК України №1-05/4 від 26.05.2010 р.
збірник визнано фаховим виданням із психологічних наук

У збірнику вміщено статті учасників Першого всеукраїнського конгресу із соціальної психології “Соціально-психологічна наука третього тисячоліття: досвід, виклики, перспективи”, який провів Інститут соціальної та політичної психології НАПН України в жовтні 2010 року. Розглянуто психологічні проблеми малих і середніх груп, соціальних комунікацій, медіапсихології. Обговорюються питання когнітивної соціальної психології. Досліджується соціально-психологічна проблематика гендеру.

Для соціальних і політичних психологів, фахівців із суміжних наук, викладачів, аспірантів і студентів.

ISBN 978-966-8063-99-51

ББК 88.5 я 43

© Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України, 2011

ПСИХОЛОГІЯ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ГРУП

НЕФОРМАЛЬНІ МОЛОДІЖНІ ОБ’ЄДНАННЯ ЯК ОБ’ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Л. О. Волкова, м. Київ

Основні концепції неформальних молодіжних об’єднань розглядаються в історичному аспекті, аналізуються сучасні підходи до висвітлення даної теми. Наводяться результати сучасних соціально-психологічних досліджень неформальних молодіжних об’єднань як на пострадянському просторі, так і в Україні.

Ключові слова: неформальні молодіжні об’єднання, молодіжні субкультури, неформальні групи.

Основные концепции неформальных молодежных объединений рассматриваются в историческом аспекте, анализируются современные подходы к освещению данной темы. Приводятся результаты современных социально-психологических исследований неформальных молодежных объединений как на постсоветском пространстве, так и в Украине.

Ключевые слова: неформальные молодежные объединения, молодежные субкультуры, неформальные группы.

The paper provides analysis of the main concepts of informal youth associations in historical perspective as well as the modern approaches to the study of this topic. It also provides the results of current socio-psychological researches of informal youth associations both in the former Soviet Union and Ukraine.

Key words: informal youth associations, youth subcultures, informal groups.

Проблема. Виникнення і поширення в середовищі сучасної молоді різних неформальних об’єднань не варто трактувати як явище, що не мало і не має аналогів; не можна зводити його і до наслідків впливів із-за кордону, наслідування тощо. Розгляд неформальних молодіжних об’єднань (НМО) в історичному аспекті, на тлі соціальних і психологічних процесів минулих років, безперечно, допоможе з’ясувати та осмислити сучасні проблеми молодіжного життя в Україні.

За радянських часів учасники неформальних молодіжних груп висували до суспільства переважно політичні вимоги: свобода слова,

<i>Петрунько О. В.</i> Засоби і прийоми рефлексивного управління образом суспільних інновацій.....	190
<i>Роговик Л. С.</i> Особливості невербальної комунікації на основі теорії рівневої побудови рухів М. О. Бернштейна.....	198
<i>Суська О. О.</i> Діяльнісні основи суб'єктності в масовій комунікації.....	208
<i>Ширококорядюк Л. А.</i> Соціально-психологічний феномен лихослів'я як ознака суб'єктної деформації.....	215

КОГНІТИВНА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Веретянінкова Ю. С.</i> Професійні смислові настановлення психолога як предмет теоретичного аналізу.....	225
<i>Духневич В. М.</i> Особливості конструювання кейсів для когнітивно орієнтованих тренінгів спілкування.....	234
<i>Жовтрянська В. В.</i> Смислові трансформації в сучасному міфі.....	243
<i>Нестеров В. Ф.</i> Модель організації спілкування з активізацією когнітивних процесів у ході вирішення завдань спільної діяльності.....	256
<i>Омельяненко В. В.</i> Особливості когнітивного опосередкування суб'єктивних труднощів професійного спілкування в операторів контактних центрів.....	264
<i>Оран М. О.</i> Мовна картина світу як феномен когнітивної соціальної психології.....	273
<i>Осадко О. Ю.</i> Когнітивні детермінанти ефективності особистісного захисту в емоційно напружених ситуаціях спілкування.....	281
<i>Сіверс З. Ф.</i> Особливості вербальних патернів педагогів як суб'єктив утрудненого спілкування.....	291

ГЕНДЕР У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

<i>Гридковець Л. М.</i> Гендернорівнісний екстремізм як фактор руйнації родини.....	301
<i>Мірошниченко О. М.</i> Психологічні особливості самоактуалізації сучасної жінки з позицій гуманістичної теорії.....	311
<i>Ніконова О. Ю.</i> Гендерні відмінності при співзалежності.....	318
<i>Правдивець Н. О.</i> Маскулінно-фемінні передумови професіоналізації жінок-військовослужбовців.....	329
<i>Семків І. І.</i> Емпіричне дослідження статево-гендерних особливостей соціальної активності студентської молоді.....	336
<i>Устїнова Н. О.</i> Психологічна готовність українських жінок до участі в громадській діяльності.....	345
НАШІ АВТОРИ.....	353

СОДЕРЖАНИЕ

ПСИХОЛОГИЯ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ГРУПП

<i>Волкова Л. А.</i> Неформальные молодежные объединения как объект социально-психологического исследования.....	3
<i>Горностай П. П.</i> Проявления идентичности в психотерапевтических и тренинговых группах.....	18
<i>Дорожкин В. Р.</i> Альтруизм и агрессия: сравнение видов и форм.....	27
<i>Кияшко Л. А., Мозолева А. А.</i> Условия и механизмы формирования у молодежи навыков командного взаимодействия.....	34
<i>Коробанова О. Л.</i> Рольное общение членов малой группы с разным статусом.....	41
<i>Кривохижская Л. В.</i> Социально-психологические особенности профессионального взаимодействия служащих подразделений МЧС Украины.....	50
<i>Мироненко В. И.</i> Смысловая регуляция агрессивного поведения в молодежных неформальных группах скинхедов и неонацистов.....	57
<i>Наконечная М. Н.</i> Социально-психологические аспекты помощи другому.....	67
<i>Поливанова Е. Е., Яновская С. Г.</i> Психологические особенности семей, в которых муж вовлечен в компьютерные игры.....	74
<i>Прейс-Тимчук И. В.</i> Индикаторы семейной лояльности.....	81
<i>Семенихина А. В.</i> Социально-психологические факторы выбора брачного партнера и вступления молодежи в супружескую жизнь.....	88
<i>Скрипник А. В.</i> Лояльность к группе в контексте становления профессиональной идентичности.....	97
<i>Ткаченко В. Е.</i> Социально-психологические условия благополучия супружеских взаимоотношений.....	111
<i>Черная Л. Г.</i> Рольная идентичность: ее локализация среди других видов идентичности личности.....	120
<i>Юрченко З. В.</i> Феноменология насилия в семье: социокультурный и гендерный дискурс.....	129

ПСИХОЛОГИЯ СОЦИАЛЬНЫХ КОММУНИКАЦИЙ

<i>Анпилова Д. В.</i> Особенности диагностики психологической близости: проблемы и перспективы.....	139
<i>Вознесенская Е. Л., Голубева Е. Е.</i> Комплексный медиакультурный феномен.....	148
<i>Кальба Я. Е.</i> Психологические механизмы влияния рекламы на сознание и поведение человека.....	157
<i>Мироненко А. В.</i> Субъективная длительность единицы времени пользователей онлайн-социальных сетей.....	167

<i>Левус Н. И.</i> Факторы социально-коммуникативной компетентности молодежи.....	180
<i>Петрунько О. В.</i> Средства и приемы рефлексивного управления образом общественных инноваций.....	190
<i>Роговик Л. С.</i> Особенности невербальной коммуникации на основе теории уровневого построения движений Н. А. Бернштейна.....	198
<i>Сусская О. А.</i> Деятельностные основы субъектности в массовой коммуникации.....	208
<i>Ширококорядюк Л. А.</i> Социально-психологический феномен злословия как признак субъектной деформации.....	215

КОГНИТИВНАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ

<i>Вертянникова Ю. С.</i> Профессиональные смысловые установки психолога как предмет теоретического анализа.....	225
<i>Духневич В. Н.</i> Особенности конструирования кейсов для когнитивно ориентированных тренингов общения.....	234
<i>Жовтінська В. В.</i> Смысловые трансформации в современном мифе.....	243
<i>Нестеров В. Ф.</i> Модель организации общения с активизацией когнитивных процессов при выполнении задач совместной деятельности.....	256
<i>Омельяненко В. В.</i> Особенности когнитивного опосредования субъективных трудностей профессионального общения у операторов контактных центров.....	264
<i>Оран М. О.</i> Языковая картина мира как феномен когнитивной социальной психологии.....	273
<i>Осадько О. Ю.</i> Когнитивные детерминанты эффективности личностной защиты в эмоционально напряженных ситуациях общения.....	281
<i>Сиверс З. Ф.</i> Особенности вербальных паттернов педагогов как субъектов затрудненного общения.....	291

ГЕНДЕР В СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИИ

<i>Гридковец Л. М.</i> Гендерноравностный экстремизм как фактор разрушения семьи.....	301
<i>Мирошниченко О. Н.</i> Психологические особенности самоактуализации современной женщины с позиций гуманистической теории.....	311
<i>Никонова Е. Ю.</i> Гендерные различия при созависимости.....	318
<i>Правдивец Н. А.</i> Маскулинно-феминные предпосылки профессионализации женщин-военнослужащих.....	329
<i>Семків І. І.</i> Эмпирическое исследование полово-гендерных особенностей социальной активности студенческой молодежи.....	336
<i>Устинова Н. А.</i> Психологическая готовность украинских женщин к участию в общественной деятельности.....	345
НАШИ АВТОРЫ.....	353

CONTENTS

PSYCHOLOGY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED GROUPS

<i>Volkova L. O.</i> Informal youth associations as the object of socio-psychological research.....	3
<i>Gornostay P. P.</i> Identity manifestation in psychotherapeutic and training groups.....	18
<i>Dorozhkin V. R.</i> Altruism and aggression: types and forms comparison.....	27
<i>Kiyashko L. O., Mozoleva G. O.</i> Conditions and mechanisms of developing the skills of youth team work.....	34
<i>Korobanova O. L.</i> Role-based communication among small group members with different status.....	41
<i>Krivokhyzha L. V.</i> Social and psychological specifics of professional interaction of employees of the ministry of emergency of Ukraine.....	50
<i>Myronenko V. I.</i> Rational regulation of aggressive behavior in youth informal groups of skinheads and neo-nazis.....	57
<i>Nakonechna M. M.</i> Social and psychological aspects of helping others.....	67
<i>Polivanova O. E., Yanovska S. G.</i> Psychological characteristics of the families with computer addicted husbands.....	74
<i>Preys-Tymchuk I. V.</i> Family loyalty indicators.....	81
<i>Semenikhina H. V.</i> Social and psychological factors of marriage partner choice and youth entering the marriage life.....	88
<i>Skripnik O. V.</i> Group loyalty in the context of professional identity development.....	97
<i>Tkachenko V. E.</i> Social and psychological prerequisites of successful marriage.....	111
<i>Chorna L. G.</i> The role identity: its localisation among other types of personality identity.....	120
<i>Yurchenko Z. V.</i> The phenomenology of family violence: socio-cultural and gender discourse.....	129

PSYCHOLOGY OF SOCIAL COMMUNICATION

<i>Anpilova D. V.</i> The peculiarities of diagnostics of the psychological closeness: the problems and perspective.....	139
<i>Voznesenska O. L., Golubeva O. E.</i> The complex media-cultural phenomenon.....	148
<i>Kalba Ya. E.</i> Psychological mechanisms of advertisement impact on consciousness and behavior of person.....	157
<i>Myronenko G. V.</i> The subjective duration of time unit of the users of on-line social nets.....	167

<i>Levus N. I.</i> The factors of socially communicative competence of youth	180
<i>Petrunko O. V.</i> The means and methods of reflexive management of social innovations	190
<i>Rogoviyk L. S.</i> The peculiarities of non-verbal communication based on the theory of levels-build movements by O. Bernstein	198
<i>Susska O. O.</i> The activity basement of subjectivity in the mass communication	208
<i>Shyrokoradyuk L. A.</i> The socio-psychological phenomenon of malignant gossip as sign of subjects deformation	215

COGNITIVE SOCIAL PSYCHOLOGY

<i>Veretiannikova Yu. S.</i> The professional semantic guidelines of psychologist as an object of theoretical analysis	225
<i>Duhnevich V. M.</i> The specifics of case construction for cognitive oriented training of communication	234
<i>Zhoviyanska V. V.</i> The sense transformations in modern myth	243
<i>Nesterov V. F.</i> The model of communication organization with activation of cognitive processes while solving the cooperation tasks	256
<i>Omelianenko V. V.</i> The specifics of cognitive mediation of subjective difficulties in professional communication of operators of call centers	264
<i>Orap M. O.</i> The language world view as a phenomenon of cognitive social psychology	273
<i>Osadko O. Y.</i> Cognitive determinants of effectiveness of personal defending in emotionally intense communication situations	281
<i>Sivers Z. F.</i> Specifics of verbal patterns of the teachers as the agents of complicated communication	291

GENDER IN SOCIO-PSYCHOLOGICAL DIMENSION

<i>Gridkovets L. M.</i> Gender-equality extremism as a factor of family destruction ...	301
<i>Miroshnichenko O. M.</i> The psychological specifics of self-actualization of a modern woman from the position of humanistic theory	311
<i>Nikonova O. Y.</i> Gender distinctions while co-dependency	318
<i>Pravdyvets N. O.</i> Masculine-feminine premises of women's becoming in military	329
<i>Semkiv I. I.</i> The empirical research of sexual-gender specifics of social activity of student youth	336
<i>Ustinova N. O.</i> Psychological willingness of Ukrainian women as to public activity participation	345
AUTHORS	353

Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології ; [редакційна рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.]. – К. : Міленіум, 2011. – Вип. 27 (30). – 364 с.

ISBN 978-966-8063-99-51

У збірнику вміщено статті учасників Першого всеукраїнського конгресу із соціальної психології “Соціально-психологічна наука третього тисячоліття: досвід, виклики, перспективи”, який провів Інститут соціальної та політичної психології НАПН України в жовтні 2010 року. Розглянуто психологічні проблеми малих і середніх груп, соціальних комунікацій, медіапсихології. Обговорюються питання когнітивної соціальної психології. Досліджується соціально-психологічна проблематика гендеру.

Для соціальних і політичних психологів, фахівців із суміжних наук, викладачів, аспірантів і студентів.

В сборник вошли статьи участников Первого всеукраинского конгресса по социальной психологии “Социально-психологическая наука третьего тысячелетия: опыт, вызовы, перспективы”, который был проведен Институтом социальной и политической психологии НАПН Украины в октябре 2010 года. Рассмотрены психологические проблемы малых и средних групп, социальных коммуникаций, медиапсихологии. Обсуждаются вопросы когнитивной социальной психологии. Исследуется социально-психологическая проблематика гендера.

Для социальных и политических психологов, специалистов по смежным наукам, преподавателей, аспирантов и студентов.

The collection contains the articles of the participants of the First All-Ukrainian Congress on Social Psychology “Social Psychology of the Third Millennium: Experience, Challenges, and Prospects”, which was held in October 2010 by the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine. Psychological problems of small groups, social communication, and media psychology are discussed. The problems of cognitive psychology are discussed. Social and psychological aspects of gender are thoroughly investigated.

The circle of readers is social and political psychologists, specialists in related sciences, professors, undergraduate and graduate students.

ББК 88.5 я 4

дорослому віці, особливо коли людина перебуває в ситуації самовизначення. Її стан можна описати такими характеристиками :

- зануреність у минулі спогади, невпевненість у собі;
- незадоволеність життям, прагнення маніпулювати людьми;
- негативні міжособистісні стосунки;
- викривлене сприймання інформації;
- віддання переваги стандартним ситуаціям, уникання нестандартних;
- залежність від ситуації;
- низька або завищена самооцінка;
- ізольованість від оточення.

Отже, гуманістичний підхід до розуміння особистості сучасної жінки видається нам важливим і надзвичайно значимим, оскільки він виявляє зовнішні і внутрішні відношення особистості, наголошує на потребі її самоактуалізації. Крім того, з-поміж усіх зарубіжних концепцій цей підхід найбільшою мірою відповідає поглядам вітчизняних дослідників.

Література

1. Психология личности в трудах зарубежных психологов : хрестоматия / сост. А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2000. – 320 с.
2. Maslow A. Self-actualizing and Beyond / A. Maslow // Challenges of Humanistic Psychology. – New York : Mc Graw-Hill, 1967. – 156 p.
3. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл. – К.–Донецк : Ровесник, 1993. – 32 с.
4. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу ; пер. с англ. О. О. Чистякова. – М. : Ваклер, 1997. – 304 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 480 с.
6. Hjelle L. A. Current Research and Applications in Personality Theories / L. A. Hjelle. – New York : Mc Graw-Hill, Inc., 1992. – 156 p.

© Мірошниченко О. М.

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ПРИ СПІВЗАЛЕЖНОСТІ

О. Ю. Ніконова, м. Луганськ

Розглядається гіпотеза про інверсію гендерної ідентичності при співзалежності. Емпіричним шляхом з'ясовуються як статеві, так і гендерні особливості співзалежних, що дає змогу підтвердити гіпотезу про інверсію ідентичності.

Ключові слова: співзалежність, гендерна ідентичність, особистість, особистісна риса, роль, інверсія ідентичності.

Рассматривается гипотеза об инверсии гендерной идентичности при созависимости. Эмпирическим путем определяются как полове, так и гендерные особенности созависимых, что позволяет подтвердить гипотезу об инверсии идентичности.

Ключевые слова: созависимость, гендерная идентичность, личность, личностная черта, роль, инверсия идентичности.

The article describes the hypothesis of an inversion of gender identity in co-dependency. The empirical research reveals sexual and gender-specific qualities of co-dependency, which allows to confirm the hypothesis of an inversion identity.

Key words: co-dependency, gender identity, personality, personality traits, a role, inversion of identity.

Проблема. Співзалежність зазвичай розглядають поза гендерним контекстом, тому що вважають переважно жіночою проблемою (яка стосується, наприклад, дружин алкоголиків). Проте дослідження останніх років свідчать про те, що серед чоловіків співзалежність поширена не менше, ніж серед жінок. Більше того, на тлі деяких спільних характеристик у співзалежних чоловіків виявляються і деякі свої, особливі, притаманні лише їм риси. Звідси актуальність емпіричного дослідження гендерних і статевих відмінностей співзалежних суб'єктів.

Мета дослідження: виявити соціально-психологічні відмінності чоловіків і жінок та перевірити гіпотезу про інверсію гендерної ідентичності у співзалежних суб'єктів.

Об'єктом нашого дослідження стали соціально-психологічні характеристики співзалежних, предметом дослідження – гендерні відмінності при співзалежності.

Спершу слід дати визначення поняття співзалежності і розвести контексти його використання. Наприклад, у літературі, присвяченій цій темі, трапляється як термін “співзалежні стосунки”, так і термін “співзалежна людина”. На наш погляд, стосунки можна визначити як співзалежні тільки тоді, коли в них бере участь співзалежна людина, тому первинним є поняття співзалежної людини. Досі ми говорили “співзалежна людина”, не конкретизуючи предмет аналізу на психологічному рівні, тому що сформувавши психологічне визначення співзалежності досить складно. Співзалежність можна розглядати як патерн поведінки і характеризувати її через особливості стосунків [1; 2]. Такий підхід дуже популярний на Заході, де він широко застосовується в практиці подолання співзалежності. Можна розглядати співзалежність як особистісну характеристику й описувати її через

особистісні риси, емоційні стани, мотивацію, ідентичність [3; 4]. Таких поглядів дотримуються і західні, і вітчизняні дослідники, розглядаючи співзалежність на теоретичному рівні. Якщо ці підходи поєднати формально, дістанемо, наприклад, таке визначення: *співзалежність – це цілісна модифікація поведінки і свідомості, зумовлена присутністю в контексті з індивідом залежного суб'єкта* [5]. Утім, це визначення не дає нам достатньо повного опису і не пояснює механізм виникнення співзалежності, а тільки доповнює очевидний смисл самого поняття “співзалежність”. Наше завдання – сконструювати таке визначення співзалежності, яке виконувало б усі три функції наукового знання: опис, пояснення, прогнозування. Ми згодні, що співзалежність – це цілісна модифікація свідомості і поведінки, але для розширення цього визначення ми пропонуємо *рольовий підхід*, який робить акцент на соціально-психологічних характеристиках особистості.

На основі аналізу різних характеристик співзалежних можна виділити основні риси таких осіб: тривожність, зовнішній локус контролю, низьку самооцінку [6; 7], ролі Рятівника і Жертви [8; 9], показну дбайливість, труднощі у вираженні почуттів [7]. Характеристики співзалежності багато в чому подібні до традиційних жіночих рис. Деякі типові фемінні риси можна вважати такими, що підвищують вірогідність виникнення співзалежності. Це емпатія, дбайливість, емоційність, тривожність, невпевненість, зовнішній локус контролю [10; 11].

На поведінковому рівні багато дослідників описують співзалежність іншими характеристиками [12–15]. Співзалежним притаманні фемінні риси, але поведуться такі особи агресивно, вони часто недовірливі, замкнені [16]. Тобто їхня роль переважно маскулінна. Зазначимо, що в більшості випадків, ці характеристики було отримано на жіночій вибірці [6]. На основі результатів аналізу характеристик співзалежних осіб можемо припустити, що в них у цілому (без урахування гендерного аспекту) сильно виражена фемінна гендерна ідентичність, але разом з тим маскулінна гендерна роль.

Дослідження останніх років дають змогу виділити психологічні і соціально-психологічні характеристики співзалежних чоловіків, що є здебільшого фемінними. Це боязкість, імпульсивність, фантазійна сексуальність, зовнішній локус контролю, внутрішня конфліктність, довірливість [17; 18].

Раніше, у статті “Гендерна роль та гендерна ідентичність при співзалежності” [19], ми аналітично обґрунтували гіпотезу про інверсію ідентичності під впливом співзалежності. Зокрема, було зроблено висновок, що співзалежні жінки змушені поводитися маскулінно і це деформує їхню фемінність, чоловіки ж проявляють маскуліну поведінку в стосунках з адиктом, але тлом цієї поведінки є фемінна гендерна

ідентичність і такі якості, як розуміння, співчуття, бажання допомогти. Отож ми вважаємо, що співзалежні жінки маскулінізуються під впливом гендерної ролі, а чоловіки фемінізуються через внутрішню суперечливість в ідентичності (рис. 1).

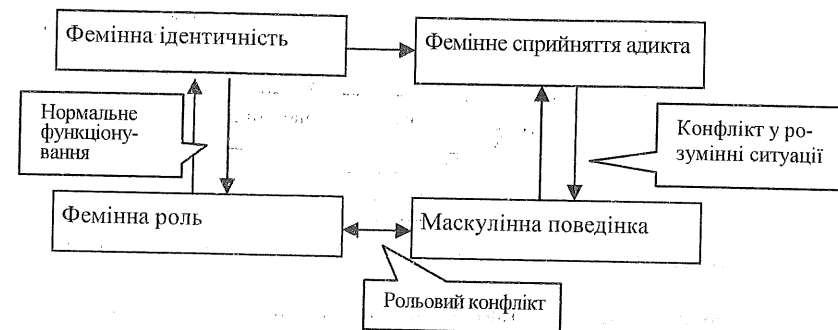

Рис. 1. Початковий етап стосунків співзалежності, де співзалежною є жінка.

Припускаємо, що в нормі жінка має здебільшого фемінну ідентичність і фемінну рольову поведінку, і це тільки сприяє потуранню адиктові, бажанню виправдати і захистити його. Отож у нормі фемінна ідентичність і фемінна роль доповнюють одна одну. А проте в такій ситуації жінці доводиться контролювати адикта, брати на себе тягар відповідальності, вирішувати за нього його проблеми, узагалі – поводитися більш маскулінно. Це суперечить, зрозуміло, її фемінній ролі. У процесі адаптації до стосунків співзалежності жінка акумулює маскулінні патерни поведінки, що змінюють її роль на маскуліну. Відтак на рівні стосунків спостерігаємо пристосування, але це відбувається за рахунок зміни фемінної ролі жінки на маскуліну. Тривалі стосунки з адиктом зумовлюють поступове перетворення її ідентичності на маскуліну, таким чином досягається внутрішня гармонія ролі та ідентичності. Водночас посилюється суперечливість у сприйманні адикта. Жінка недоводена ним, вона може проявляти щодо нього агресивність або ігнорувати його поведінку, щоб уникнути неприємного суперечливого почуття. Як бачимо, на рівні поведінки жінка стає сильною, здатною долати перепони життя з адиктом; вона може пишатися цим і демонструвати свої успіхи оточуючим. А проте такі стосунки сприймаються нею неоднозначно, суперечливо, часто спричиняють внутрішні страждання (рис. 2).

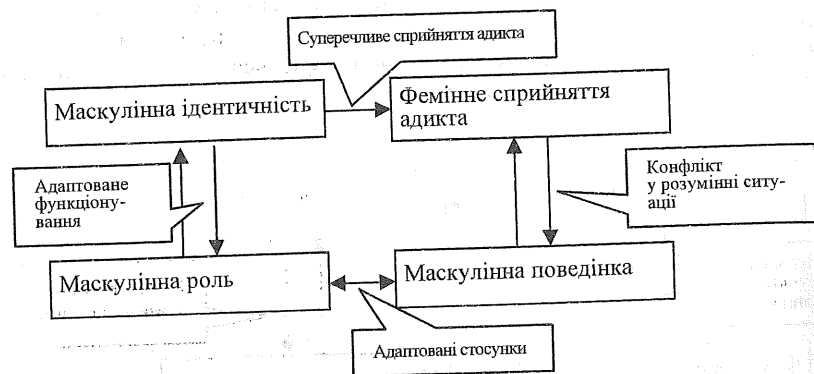

Рис. 2. Результат стосунків співзалежності, де співзалежною є жінка

Розгляньмо тепер ситуацію, коли співзалежним є чоловік (рис. 3). Припускаємо, що в нормі чоловіки мають маскулінну ідентичність і виконують маскулінну роль. А ситуація життя з адиктом вимагає фемінного ставлення і маскулінної поведінки. На початку співзалежних стосунків чоловіки проявляють свою маскулінну роль. Вони виявляють вольове бажання допомогти адиктові, контролюють його, намагаються зайняти домінуючу позицію, щоб підкорити адикта і виправити ситуацію. Але за цим повинно стояти бажання допомогти, фемінне сприйняття адикта. Тому на початку співзалежних стосунків чоловіки переживають гостру суперечність у сприйнятті факту адикції близької людини, але, незважаючи на це, показово демонструють свою маскулінність, щоб допомогти їй, і це не становить для них труднощів.

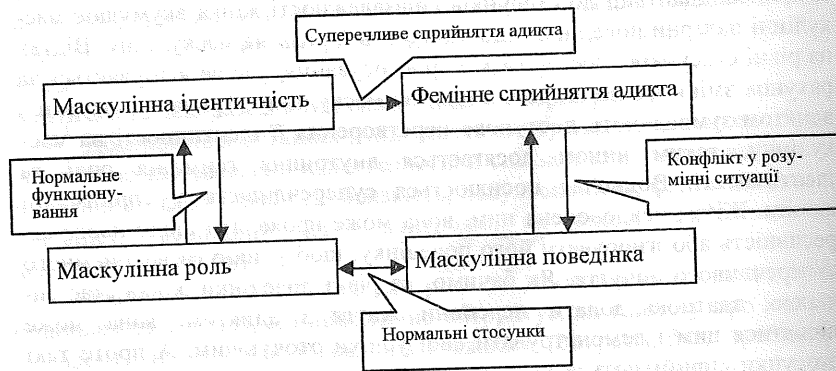

Рис. 3. Початковий етап стосунків співзалежності, де співзалежним є чоловік

Що більше чоловік впадає у співзалежність, то більше звикається із цим. Відтак він починає співчувати адиктові, розуміти його, шукати "раціональні" причини такої поведінки адикта, виправдовувати його. Якщо життя з адиктом є тлом життя чоловіка, то його ідентичність може обернутися на здебільшого фемінну. Але (і це дуже важливо!) чоловікові все ще потрібно виявляти маскулінну роль, щоб підтримувати адекватні стосунки і бути (чи видаватися) соціально бажаним для інших у цих стосунках (рис. 4).

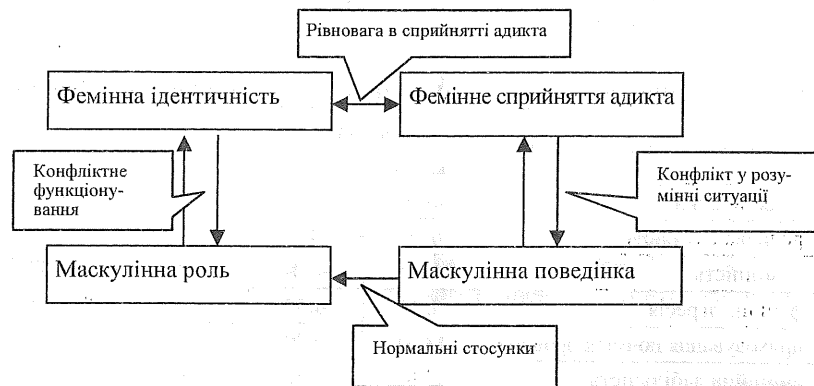

Рис. 4. Результат стосунків співзалежності, де співзалежним є чоловік

Чоловікам потрібно усвідомлювати необхідність маскулінної ролі і фемінного сприйняття ситуації. Внутрішньої рівноваги ідентичності і ролі при цьому досягти складно. Співзалежні чоловіки живуть з внутрішнім конфліктом ролі та ідентичності, і контекст цього конфлікту – сама особистість чоловіка. У жінок конфлікт виявляється тільки в зовнішньому контексті обмірковування стосунків із співзалежним, їхня роль та ідентичність перебувають у гармонії.

Наведені схеми породжують цілком зрозуміле запитання: чому в жінок необхідність фемінного сприйняття адикта не веде до поновлення фемінності за зразком зміни в чоловіків? Вважаємо, що "коливання" стосунків співзалежності – від прийняття і потурання до нерозуміння та ненависті – і є показником циклічної мікрозміни ідентичності та ролі співзалежного. Наші схеми – це максимізація етапів співзалежності, і з їхньою допомогою неможливо анімовано показати циклічні перетворення ідентичності і ролі. Але те, що такі коливання є, – факт, що підтверджується як теорією, так і практикою.

Щоб перевірити нашу гіпотезу і виявити відмінності співзалежних чоловіків і жінок з урахуванням гендерної ідентичності, ми

провели кореляційне дослідження. Відтак пропонуємо Вашій увазі результати пілотного дослідження, де вибіркою було охоплено 104 особи (68 жінок і 36 чоловіків). Вік випробуваних становив від 18 до 56 років (середній – 22 роки). Границя нижньої квартилі віку – 19, верхньої – 32 роки.

Нас у першу чергу цікавило, які з досліджуваних показників є суто жіночими, а які – суто чоловічими. За допомогою t-критерію Стьюдента в модифікації Уелча (для випадків нерівних дисперсій) ми порівняли вибірки чоловіків і жінок, з'ясувавши таким чином значущі відмінності (табл. 1).

Таблиця 1

Значущі відмінності особистісних характеристик чоловіків і жінок

Особистісні характеристики	Середні значення		t (за Уел- чем)	p
	жінки	чоловіки		
роль Жертви	13,93	10,08	4,78	0,000014
рольова гнучкість	12,81	14,53	-2,12	0,038256
фемінність	0,20	-0,04	3,89	0,000302
фізична агресія	4,80	6,33	-3,04	0,003875
приховування почуття провини	11,41	9,70	2,48	0,017328
емоційна лабільність	11,06	9,26	2,52	0,014869
експресивність	59,25	51,47	3,60	0,000981
цікавість	11,75	10,11	3,21	0,002498
допитливість	12,66	10,89	2,60	0,013323
сензитивність	12,03	10,46	2,75	0,008757
роль Контролюючого Родителя	11,00	13,17	-2,01	0,049867
роль Дорослого	12,99	15,22	-2,36	0,023534

Отримані дані свідчать, що типово чоловічими є такі риси: рольова гнучкість, здатність до фізичної агресії, роль Контролюючого Родителя, роль Дорослого. Жінкам здебільшого притаманні: роль Жертви, фемінність, приховування почуття провини, лабільність, експресивність, цікавість і допитливість, сензитивність. У цілому виявлені розбіжності підтверджують припущення щодо фемінної ідентичності та ролі в жінок і маскулінної ролі та ідентичності в чоловіків. Але як поведуться ці показники, якщо рівень співзалежності зростатиме?

Розділивши вибірку на чоловічу і жіночу та розрахувавши кореляції окремо для кожної з них, ми спробували по змозі уточнити характеристики співзалежних. Передусім зазначимо, що нам вдалося повністю підтвердити гіпотезу про інверсію ідентичності: у чоловіків з

посиленням співзалежності зростає фемінність ($r=0,44$; $p\leq 0,05$), а в жінок вона відповідно спадає ($r=-0,42$; $p\leq 0,05$).

Далі проаналізуємо інші кореляції співзалежності. Почнімо з рольових характеристик випробуваних (табл. 2). Як бачимо, для співзалежних жінок характерна позиція Жертви ($r=0,64$; $p\leq 0,05$), а для співзалежних чоловіків – роль Рятівника ($r=0,46$; $p\leq 0,05$). Відтак стає зрозумілим шлях формування співзалежності: жінки змушені терпіти життя із залежним партнером, а чоловіки прагнуть допомогти йому, розраховуючи при цьому на подяку. Рольова гнучкість у разі співзалежності “страждає” лише у чоловіків ($r=-0,43$; $p\leq 0,05$), а глибина переживання ролі при співзалежності є характерною ознакою жінок ($r=0,33$; $p\leq 0,05$). Співзалежні чоловіки “застрягають” у своїй ролі, важко адаптуються до нових умов. Прикметно, що роль Турботливого Родителя властива співзалежним жінкам ($r=0,33$; $p\leq 0,05$) і чоловікам ($r=0,49$; $p\leq 0,05$). При цьому тільки співзалежним чоловікам більше властива роль Адаптивної Дитини ($r=0,45$; $p\leq 0,05$). Зазначимо, що основною характеристикою Адаптивної Дитини є звичка діяти “як треба” (як результат пристосування), слухняність, віддаленість у стосунках, зволікання. Жінкам властива роль імпульсивної, безконтрольної і чутливої Вільної Дитини ($r=0,35$; $p\leq 0,05$).

Таблиця 2

Значущі кореляції рольових характеристик із співзалежністю

Рольові характеристики	Чоловіки	Жінки
Жертва	0,01	0,64
Рятівник	0,46	0,20
рольова гнучкість	-0,43	-0,18
рольова глибина	0,35	0,33
Адаптивна Дитина	0,45	0,10
Турботливий Родитель	0,49	0,33
Вільна Дитина	-0,14	0,35

Здавалося б, виявлені закономірності руйнують нашу теорію, адже ми очікували, що з поглибленням співзалежності зростатиме і ймовірність маскулінної ролі в жінок. А проте спробуймо проаналізувати показники і форми агресії співзалежних осіб (табл. 3). Як бачимо, агресивність є ознакою співзалежності переважно у жінок. Співзалежні жінки дратівливі ($r=0,53$; $p\leq 0,05$) і образливі ($r=0,59$; $p\leq 0,05$), підозрілі ($r=0,36$; $p\leq 0,05$), переживають почуття провини ($r=0,36$; $p\leq 0,05$), їм властиві прояви фізичної ($r=0,47$; $p\leq 0,05$) і непрямой ($r=0,33$; $p\leq 0,05$) агресії. Для співзалежних чоловіків характерні лише почуття

провини ($r=0,68$; $p\leq 0,05$) і фізична агресія ($r=0,52$; $p\leq 0,05$), яка є суто чоловічою рисою. Співзалежні жінки, з одного боку, грають роль Турботливого Родителя і мають рольові характеристики Жертви, а з другого – здатні поводитися більш агресивно, ніж співзалежні чоловіки (див. табл. 2; 3). Це свідчить, на нашу думку, про те, що співзалежні жінки тільки зовні демонструють фемінну роль, а насправді є досить маскулініними і агресивними.

Таблиця 3

Значущі кореляції показників і форм агресії із співзалежністю

Форми агресії	Чоловіки	Жінки
фізична	0,52	0,47
непряма	0,29	0,33
роздратування	0,22	0,53
негативізм	0,32	0,20
образа	0,36	0,59
підозрілість	0,22	0,36
почуття провини	0,68	0,36

Ще більш цікавими видаються кореляції особистісних рис і співзалежності випробуваних (табл. 4). Тільки чоловікам з високим рівнем співзалежності властива інтроверсія (кореляція співзалежності з екстраверсією: ($r=-0,46$, $p\leq 0,05$); вони нетовариські і не намагаються подолати почуття провини або сорому, тобто зазвичай скромні, сором'язливі. У жінок ці ознаки не мають вираженої закономірності, пов'язаної із співзалежністю. Співзалежні чоловіки, яким притаманна роль Рятівника, схильні до співпраці ($r=0,45$; $p\leq 0,05$), натомість жінки вирізняються зниженою повагою до інших ($r=-0,34$; $p\leq 0,05$), їм важко побачити в людині щось хороше, позитивне. Емоційна невірноваженість є ознакою як співзалежних жінок ($r=0,48$; $p\leq 0,05$), так і чоловіків ($r=0,63$; $p\leq 0,05$). І тим, й іншим властиві тривожність, депресивність, самокритика, емоційна лабільність. Але при цьому лише чоловіки потерпають від внутрішньої напруженості, що, як було зазначено вище, пов'язано з їх інтровертованістю і переживанням внутрішньоособистісних конфліктів.

Висновки. Отже, основні характеристики співзалежних жінок такі: маскулініність, роль Жертви, агресивність, почуття провини, неповага до інших, емоційна невірноваженість, імпульсивність. Що ж до співзалежних чоловіків, то тут визначальними характеристиками є: фемінність, роль Рятівника, почуття провини, інтроверсія, схильність до співпраці, внутрішня напруженість. Тож нашу гіпотезу про інверсію

гендерної ідентичності як наслідок тривалих стосунків співзалежності можна вважати підтвердженою. Припущення про інверсію гендерної ролі у жінок не має такого однозначного вирішення: жінки схильні приховувати свою справжню поведінку за типово фемінною роллю, але насправді є досить маскулініними як у поведінці, так і в особистісних рисах. Виявлені закономірності і тенденції дають нам змогу сформулювати власне визначення співзалежності: *співзалежність – це цілісна модифікація свідомості і поведінки, що супроводжується інверсією гендерної ідентичності у контексті стосунків з адиктом.*

Таблиця 4

Значущі кореляції особистісних рис із співзалежністю

Особистісні риси	Чоловіки	Жінки
екстравертованість	-0,46	0,12
товариськість	-0,43	0,02
уникнення почуття провини	-0,59	-0,10
співробітництво	0,45	-0,11
повага до інших	0,36	-0,34
емоційна невірноваженість	0,63	0,48
тривожність	0,48	0,33
напруженість	0,43	0,16
депресивність	0,49	0,51
самокритика	0,41	0,40
емоційна лабільність	0,51	0,44
цікавість	0,14	0,43
артистичність	-0,45	-0,12
сензитивність	-0,45	0,00

Результати проведеного аналізу роблять актуальними подальші перспективи нашого дослідження, зокрема розроблення тренінгу на основі запропонованих схем і застосованого при цьому психодіагностичного апарату.

Література

1. Делеви В. С. Формирование социально активного совладающего поведения у матерей наркозависимых подростков : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / В. С. Делеви. – М., 2006. – 206 с.
2. Whitefield C. Z. Codependence : our most common addiction – some physical, Mental, Emotional and spiritual perspectives / C. Z. Whitefield. – New York : New York Press, 1989. – 158 p.
3. Cermak T. L. Co-Addiction as a Disease / T. L. Cermak // Psychiatric Annals. – 1991. – № 21 (5). – P. 266–272.

4. *Subby R. Healing the family within* / R. Subby. – New York : Health Communications Inc, 1990. – 116 p.
5. *Гусев И. Ю. Психологические средства коррекции идентичности созависимой личности (на примере жен, имеющих мужей с алкогольными проблемами) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / И. Ю. Гусев. – Красноярск, 2006. – 19 с.*
6. *Москаленко В. Д. Зависимость: семейная болезнь / В. Д. Москаленко. – М. : ПЕР СЭ, 2008. – 325 с.*
7. *Mellody P. Facing Codependence* / P. Mellody. – New York : HarperSanFrancisco, 1989. – 232 p.
8. *Березин С. В. Психология наркотической зависимости и созависимости : монография / С. В. Березин, К. С. Лисецкий, Е. А. Назаров. – М. : МПА, 2001. – 512 с.*
9. *Коровицкая В. В. Особенности ролевого функционирования в зависимом супружестве / В. В. Коровицкая // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2005. – № 662. – С. 181–183.*
10. *Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 47–57.*
11. *Доржиева М. О. Влияние гендерных особенностей на развитие произвольной активности личности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / М. О. Доржиева. – Улан-Удэ, 2006. – 188 с.*
12. *Зорина Л. М. Созависимость и пути ее преодоления / Л. М. Зорина. – Казань : Новое знание, 2006. – 76 с.*
13. *Кляпець О. Шлюбна залежність як чинник емоційного вигорання в сім'ї / О. Кляпець // Соціальна психологія. – 2006. – № 6. – С. 164–174.*
14. *Куница М. Ю. Психологическая помощь созависимой личности из деструктивной семьи : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / М. Ю. Куница. – Ставрополь, 2006. – 23 с.*
15. *Старшенбаум Г. В. Аддиктология : психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М. : Когито-Центр, 2006. – 367 с.*
16. *Яцышин С. М. Проявление созависимости в ценностно-смысловой сфере матерей при наркотизации ребенка : дис. на соискание научн. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / С. М. Яцышин. – СПб., 2003. – 197 с.*
17. *Жидко М. Е. Особенности брачно-семейных ожиданий у мужчин с отношениями супружеской зависимости / М. Е. Жидко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2005. – № 653. – С. 59–63.*
18. *Коцар А. В. Особенности психосексуального развития женщин, больных неврозом и находящихся в отношениях супружеской зависимости : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / А. В. Коцар. – Х., 2002. – 194 с.*
19. *Ніконова О. Ю. Гендерна роль та гендерна ідентичність при співзалежності / О. Ю. Ніконова // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2010. – Т. 7, ч. 1. – С. 424–434.*

© Ніконова О. Ю.

МАСКУЛІННО-ФЕМІННІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Н. О. Правдивець, м. Київ

Статтю присвячено вивченню маскулінно-фемінних передумов професіоналізації жінок-військовослужбовців. Виявлено, що більш успішними в набутті професійної ідентичності військовослужбовця є саме жінки, які мають андрогінно-фемінні схильності, при цьому військова професія не веде до актуалізації маскулінних рис у жінок. Також показано, що у вищих навчальних закладах у них формується андрогінно-маскулінна гендерна орієнтація, що може спричинити розвиток внутрішньоособистісного конфлікту в процесі входження у професію.

Ключові слова: маскулінність, фемінність, андрогінність, професійна ідентичність, гендер, гендерні ролі.

Стаття посвячена изучению маскулинно-феминных предпосылок профессионализации женщин-военнослужащих. Выявлено, что более успешными в приобретении профессиональной идентичности военнослужащего являются именно женщины с андрогинно-феминными склонностями, при этом сама военная профессия не ведет к актуализации маскулинных качеств женщин. Также показано, что в высших учебных заведениях у женщин формируется андрогинно-маскулинная ориентация, что может стать причиной развития внутриличностного конфликта в процессе вхождения в профессию.

Ключевые слова: маскулинность, феминность, андрогинность, профессиональная идентичность, гендер, гендерные роли.

This article is dedicated to a research on the masculine – feminine premises of becoming in military profession by women. The article reveals that androgynous-feminine women are more successful in professional becoming in military. Also military profession does not cause to activate masculinity in women. It was revealed that women in military university have androgynous-masculine orientation which may cause the appearance of intrapersonal conflict during professional becoming.

Key words: masculinity, femininity, androgyny, professional identity, gender, gender roles.

Проблема. У лавах сучасної української армії з року в рік зростає чисельність військовослужбовців жінок. У зв'язку із зазначеною тенденцією як наслідком трансформаційних процесів набуває актуальності вивчення гендерних аспектів професіоналізації жінок у військовому середовищі. Дослідників цікавить насамперед вплив “чоловічої” професії військовослужбовця на Я-образ жінки, з одного боку, і гендерний фактор